

UUSI AIKA MURTAUTUU ESIIN

Venäjän suurlakko lokakuussa 1905 heijastui Rovaniemellekin. Sen tukemiseksi nuorsuomalaiset ja työväenliike järjestivät kulkueen, jossa esiintyivät juuri perustetun Rovaniemen työväenseuran punaiset liput. Tammikuussa 1906 seurasi metsätyölakkoja, joitten yhteydessä perustettiin ensimmäinen ammattiyhdistys, Pohjolan tukkityöläisten rengas. Kemiyhtiön metsäpäällikkö Hugo Rikhard Sandberg varautui pahimpaan ja osti yhtiölle aseita.

Kun lakot jatkuivat, pari rovaniemeläistä kutsui kesällä koolle yleisen kokouksen käsittelemään niiden lopettamista. Maanviljelijä Janne Koivuranta piti kunnantalon pihalla tikapuilta puheen, jossa ehdotti edustajan lähettämistä Seinäjoella pidettävään Suomen maalaisväestön liiton kokoukseen. Koivurannalle itselleen kerättiin matkarahat, ja hän matkusti Maalaisliiton perustamiskokoukseen.

Puoluekartta muuttui

Ensimmäisissä eduskuntavaaleissa 15.–16.3.1907 rovaniemeläiset eivät vielä heränneet uuteen aikaan. Äänestysaktiivisuus, 37 %, jäi puoleen valtakunnallisesta ja oli kolmannesta alempi Oulun vaaliipiirinkin lukua. Sosiaalidemokraatit ja Maalaisliitto osallistuivat jo vaaleihin, mutta kummankin ääniosuus jäi kahdeksaan prosenttiin Suomalaisen puolueen korjatessa 49 % äänistä ja Nuorsuomalaisten 30 %. Vaaleista alkoi kuitenkin voimakkaan muutoksen kausi. Jo 1916 sosiaalidemokraatit sai-

Vuoden 1905 suurlakon tukemiseksi nuorsuomalaiset ja työväenliike järjestivät Rovaniemellä yhteisen kulkueen, jossa esiintyivät juuri perustetun työväenseuran punaiset liput.

vat 32 % ja Maalaisliitto 27 % äänistä Nuorsuomalaisten jäädessä 24 %:iin ja Suomalaisen puolueen 17 %:iin.

Vireä työväenyhdistys joutui pian taloudellisiin vaikeuksiin ja päätti 1912 lopettaa toimintansa. Mutta valtakunnallisella taholla nähtiin Rovaniemen asema pohjoisen Suomen maaseudulla tärkeäksi, ja ilmeisesti sieltä saadulla tuella työväenyhdistys hoiti taloutensa kuntoon. Samalla yhdistys radikalisoitui.

Jääkäreiksi työväkeä

Lokakuun 1915 ja maaliskuun 1916 välillä 21 rovaniemeläistä lähti Saksaan sotilaskoulukseen. Heistä 13 oli sekatyömiehiä ja kuusi voitiin lukea käsityöläisiin tai ammattimiehiin. Jääkäriksi lähti mm. Rovaniemen työväenyhdistyksen puheenjohtaja.

Myöhemmin monet rovaniemeläisistä jääkäreistä toimivat Muurmannin legioonassa tai muualla punaisten puolella.

Vallankumouksen 75 päivää

Maaliskuun vallankumous Venäjällä 1917 aktivoi rovaniemeläisiä sosialisteja ja viireytti ammattiyhdistystoi-

mintaa. Erittäin vaikea elintarviketilanne tarjosi mahdollisuuksia kärjistettyjenkin vaatimusten esittämiseen. Niiden tueksi paikkakunnalle oli tuotu venäläisiä sotilaita, joita ei täällä vakituisesti oleskellut. Loppukesällä alettiin organisoida punaisia suojajoukkoja, vielä salaisesti. Toisaalla Kemiyhtiön aset jaettiin elokuussa 1917 luotetuille oikeistolaisille. Lokakuun lopulla punaisten joukko järjestäytyi julkisesti työväen järjestyskaartin nimellä, ja marraskuun 10. päivänä perustettiin Rovaniemen suojeluskunta.

Marraskuun 15. päivänä pidettiin noin viidensadan hengen kokous, joka asetti Rovaniemelle vallankumouksellisen työväenneuvoston. Seuraavana päivänä sen järjestyskaarti yhdessä muutaman Kemistä noudetun venäläissotilaan kanssa valtasi poliisilaitoksen. Vaikka kunnan hallintoelimet toimivatkin, Rovaniemellä valtaa käyttivät seuraavat 75 päivää työväenneuvos-

to. Pohjois-Suomen muihin paikkakuntiin verraten sen toiminta sai poikkeuksellisen jyrkän säyn. Täällä tehtiin tietoisesti vallankumousta.

Vuoden 1912 vappukulkueessa, neljä vuotta aikaisemmin valmistuneen rautatieaseman lähellä, liehuivat jo radikaalisoituneen työväenyhdistyksen liput ja vaadittiin kahdeksantuntista työpäivää.

Vuosisadan alun yhteiskunnalliset mullistukset herkistivät ihmisiä myös uskonnolliseen aktiivisuuteen. Vuonna 1905 Rovaniemen lestadiolaiset perustivat oman rauhanyhdistyksen, joka jo 1912 järjesti valtakunnalliset suuret seurat. Seuraväkeä Rovaniemen kirkon luona.

Työväenneuvoston tukseen kutsumat venäläissotilaat poistuivat paikkakunnalta 26.1.1918 ja veivät mennessään mm. 36 punakaartin kivääriä. Tammikuun 28. päivän iltana, Suomeen annetun vallankumousjulistuksen jälkeen, suojeluskunta yritti valata työväentalon. Laukaustenvaihto jäi lyhyeksi eikä vaatinut kuolonuhreja. Kemin suojeluskunnan tultua seuraavana päivänä rovaniemeläisten avuksi punakaarti vetäytyi junalla Kemiin. Kun Rovaniemen ja Kemin punaiset yrittivät helmikuun 2. päivänä palata valtaamaan Rovaniemen, suojeluskunnat järjestivät tällä välin saapuneitten jääkärien johtamina Tervolassa väijytyksen, jossa kuoli parikymmentä punakaarti-

laista. Valkoiset selvisivät ilman menetyksiä. Myöhemmin muilla rintamilla valkoisten puolella kaatui parikymmentä rovaniemeläistä.

Vaikka itse sotatoimet ohitit Rovaniemen nopeasti, punaisiin kohdistuneet koston toimet olivat julmat. Rovaniemen punakaartin päällikkö, työväenteatterin johtaja Kaarlo Kurki ammuttiin julkisesti Kemin torilla 8.2.1918. Pohjois-Suomen valkoisten joukkojen päälliköksi määrätty jääkäri K. M. Wallenius ammutti helmikuun 12. päivänä Rovaniemellä kaksi punakaartin johtomiestä. Sotaoikeutena toiminut suojeluskunnan esikunta teloitutti elokuuhun mennessä vielä kolmisenkymmentä punaista. Kesäkuulle asti Rovaniemellä toimi myös

vankileiri. Myöhemmissä oikeudenkäynneissä 14 rovaniemeläistä tuomittiin kuritus-huoneeseen. Enemmän kuin itse taistelut Rovaniemelläkin jäivät seuraavien vuosien elämään vaikuttamaan teloitukset ja vankileirin kokemukset.

Kesällä 1918 Rovaniemellä pistäytyi muutamia kertoja saksalaisia sotilaita, jotka selvittivät mahdollisuutta hyökätä Muurmannilla olevia englantilaisia vastaan tätä kautta. Heinäkuussa täällä oleskeli saksalainen vahvistettu polkupyöräkomppania, joka kuitenkin jo elokuun alussa siirrettiin Karjalaan.

Kommunisteja ja lapualaishenkeä

1920-luvun lopulla Rovaniemi oli kommunistien salaisen toiminnan tärkeä keskuspaikka Pohjois-Suomessa. Samaa tahtia voimistui myös oikeistolaisuus. Lapualaishenki eli Rovaniemellä vahvimpana koko Pohjois-Suomessa.

Kesällä 1930 kyydittiin

Helmikuusta 1918 lähtien Rovaniemi oli vahvasti valkoisten hallinnassa. Suojeluskuntalaisia Veitinkanharjun ja kirkon välillä pidetyissä harjoituksissa.

työväenaahteen miehenä tunnettu kauppias Alex Hyvönen itärajan taakse, ja heinäkuun alkupäivinä sytytettiin tuhopoltt, josta useita vasemmistolaisia tuomittiin vankeusrangaistuksiin. Itsepintaisesti

Rovaniemellä on elänyt silti käsitys, että tapahtuma saattoi olla vastapuolenkin toimeenpanema. Heinäkuun puolivälissä työväentalon ovet naulattiin kiinni. Silti vuosien 1931–33 aikana Rovaniemellä ilmestyi neljäkin kommunistien maanalaista lehteä, tosin vain käsinkirjoitettuna, koska ostettua painokonetta ei koskaan saatu käyttöön. 1930-luvun jälkipuoliskolla poliittinen kamppailu laantui.

1920- ja 1930-luvulla Rovaniemi oli maanalaisen kommunismin voimakkain tukikohta Pohjois-Suomessa. Samanaikaisesti Lapuanliike oli voimissaan. Heinäkuussa 1930 sattui Rovaniemen Sähkömylly Oy:n rakennuksesta alkanut tuhopoltt, josta tuomittiin muutamia vasemmistolaisiksi tunnettuja nuoria. Voimakkaan poliittisen vaikutuksen alaisena tapahtuneen oikeudenkäynnin oikeellisuudesta jäi kuitenkin elämään suuret epäilykset.